

DE POSITIE DER INTELLECTUELEN

Wat dient onder een intellectueel te worden verstaan? Wie moeten tot de veronderstelde maatschappelijke groep van intellectuelen worden gerekend? Over deze vragen hebben de prae-adviseurs van het in de vorige maand gehouden congres over de sociale positie van de werkers in de intellectuele beroepen hun gedachten in den brede ontvouwd na er zich vermoedelijk tevoren het hoofd over te hebben gebroken. Want aan een zuivere alomvattende definitie van het begrip van de intellectueel is geen der drie inleiders toe gekomen. Het blijkt alleen mogelijk om te geraken tot een soort inventarisatie van de eigenschappen die groepsgewijze of tezamen geacht mogen worden een bepaald persoon tot intellectueel te stempelen. Kennisneming van de uiterst belangwekkende prae-adviezen *) leidt tot de conclusie dat er een grens is waarboven de persoonlijke eigenschappen, ontwikkeling en verrichtingen in of buiten beroepsverband, in wisselende combinatie het epitheton intellectueel rechtvaardigen.

Uiteraard worden vertegenwoordigers van bepaalde beroepen en bekleeders van ambtelijke en maatschappelijke functies op grond van de daarvoor vereiste voorbereidingen zo men wil: opleiding, min of meer vanzelfsprekend of stilzwijgend tot de intellectuelen gerekend. Dit geldt met name voor de academisch gevormden voor wie zulks in veler ogen en uit dien hoofde geacht wordt buiten kijf te zijn. Prof. K r u y t (van T.N.O.) daarentegen is van mening dat de status van werker in een intellectueel beroep en intellectueel elkaar niet altijd dekken en hij kon zich in de discussie niet verenigen met het door de praeadviseurs ingenomen standpunt dat intellectueel en academisch gevormd zijn als identiek mogen worden beschouwd. Dit betekent dus dat gestudeerd hebben en voor bepaalde examens geslaagd zijn iemand nog niet stempele tot intellectueel. Er is blijkbaar nog iets meer nodig, iets aanvullends, dat door persoonlijkheidsstructuur en eruditie wordt beheerst en niet mag ontbreken.

Dit is eveneens van kracht voor die beroepen, waarvoor de opleiding buiten de universiteit plaats vindt doch waarbij aan de voorwaarden voor de vorming van intellectuelen niettemin wordt voldaan. Daarenvens is in de praeadviezen eveneens geen rekening gehouden met de kunstenaars van verschillende richting, die uit hoofde van hun bijzondere, zij het eenzijdige begaafdheid onbetwistbaar tot de intellectuelen mogen worden gerekend, ook al hebben zij hun talent ontwikkeld buiten de universiteit, ja zelfs niet zelden een studie, aangevangen aldaar, in ruil voor de kunst opgeofferd.

*) Prof. Mr. Dr. Th. K e u l e m a n s O.C. Is de positie van de intellectueel een probleem?

Dr. Ph. J. I d e n b u r g: De maatschappelijke positie der intellectuelen.

Dr. J. P e n: De problematiek van de economische positie der intellectuelen.

In de praeadviezen wordt echter de intellectueel vereenzelvigd met de academisch gevormde en aldus een grens naar beneden gelegd, die men geneigd kan zijn als juist te ontkennen, althans te betwijfelen als zuiver en aanvaardbaar criterium.

Wat hiervan zij, in vervlogen jaren kenmerkte de intellectueel zich bovendien door een zekere zeldzaamheidswaarde welke parallel ging met een maatschappelijk aanzien, dat voor een belangrijk deel werd ontleend aan de sociale positie of de ambtelijke betrekking, die met het veronderstelde intellectueel-zijn onafscheidelijk verbonden was, hetzij door de voorbereidende studie dan wel door het sociale milieu waaruit de functionarissen als regel stamden. De plaats op de maatschappelijke ladder was hier dus automatisch bepalend. Prof. K e u l e m a n s, de eerste prae-adviseur, veronderstelt bij de intellectueel een zekere „uitstraling”, waaronder kan worden verstaan het hebben en onderhouden van persoonlijk gezag uit hoofde van individualiteit, beroep en materiële omstandigheden.

Zowel het een als het ander is in de laatste decennia grondig gewijzigd. Door de snelle toeneming der bevolking, diepgaande verandering in de sociale en politieke denkbeelden en opvattingen, de enorme verbreding van de intellectuele ontwikkeling, de behoeften van het bedrijfsleven en de Staat, heeft de intellectueel zijn betrekkelijke zeldzaamheidswaarde van weleer geheel verloren. Thans worden zij in massa gevormd en te voorschijn getrokken uit maatschappelijke milieus, waarin er voorheen niet aan werd gedacht of kon worden gedacht en die er trouwens ook niet aan toe konden komen.

In hoeverre de naar de vorm als intellectueel te erkennen personen kwalitatief beantwoorden aan wat daar voorheen onder werd verstaan of daarmee op een lijn gesteld („uitstraling”, sociaal prestige en eigen levensstijl) moge blijven rusten: feit is dat aan het als bij uitstek gunstig erkend milieu, waaruit de betrokkenen stamden, grote betekenis werd en nog wordt gehecht, doch dat deze constellatie thans in veel gevallen ontbreekt. De toegang tot de z.g. intellectuele beroepen is ontdaan van de oude, deels ongeschreven belemmeringen en thans zonder meer alleen afhankelijk van de voorbereiding via examens en diploma's, ongeacht de sociale herkomst en bevorderlijke milieu-invloeden. Tengevolge van de enorme uitbreiding van en ook financieel vergemakkelijkte toelating tot het middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs is de intellectuele vorming gemeengoed geworden van brede lagen der bevolking, waaruit de universiteiten en hogescholen worden voorzien en men mag thans niet meer veronderstellen, zo zegt Dr. P e n, de (derde) prae-adviseur over de economische positie der onderhavige groep, dat de huidige intellectueel van huis uit een zeker geestelijk kapitaal meebrengt, evenmin dat hij een zeker stoffelijk bezit achter de hand heeft. Het overheersende standselement van voorheen is verloren gegaan; „de intellectueel verliest zijn stand”, aldus Dr. I d e n b u r g.

Neemt men als maatstaf van beoordeling de academische voorbereiding, dan steeg het aantal vertegenwoordigers van intellectuele beroepen van 1930 tot 1947 van 23.000 tot 41.000. Bij het begin van deze

eeuw bedroeg dit 18000, waaronder 5000 hogere ambtenaren tegenover 14.500 thans, nagenoeg een verdrievoudiging. De intellectuelen maken momenteel 4% uit van onze bevolking en afgezien van het uiteraard geringe aantal bezetters van ambtelijke topfuncties in publieke dienst en bedrijfswezen, is het „dienstbaar intellect” als geheel in de ebstream der devaluatie een heel eind mee afgedreven.

Het is aan de hieruit voortgevloeide verslechting van de economische positie der intellectuele werkers dat het onderhavige congres zijn aanzijn heeft ontleend. Hierbij werd dus vrijwel geheel uitgegaan van de werkzaamheid der intellectuelen in ambtelijk of daarmee overeenkomstig verband. Hoezeer zij in de loop der latere jaren steeds meer op gesalarieerde functies werden aangewezen moge blijken uit de omstandigheid dat in 1947 van de academisch gevormden alleen al aan overheidsdiensten 30% verbonden waren. Van de juristen was nog slechts 21% zelfstandig werkzaam. In welke mate de openbare dienst ook bij andere studierichtingen beslag legt op hen, die hun opleiding aldaar voltooiden, kan worden aangetoond met het feit dat 24% der artsen in genoemd jaar in ambtelijke functies werkzaam was, van de wis- en natuurkundigen 34%, van de literatoren 38%, geografen 45%, van de economie 33%, veeartsenijkunde 32%, technische wetenschappen 29%, landbouwwetenschappen 52%. Daarbij is nog rekening te houden met de belangrijke aantallen intellectuelen die door het bedrijfsleven werden aangetrokken. Zelfs een beroep als het onze, dat enkele decennia geleden geen ambtelijke functies kende, had in 1947 reeds 13% representanten die in — zij het wellicht partiële — dienstbetrekking hun arbeid verrichtten. In de nadien verstreken jaren is dit aantal over de gehele linie nog aanmerkelijk toegenomen.

Voor de economische positie der intellectuelen is derhalve van groot belang dat als gevolg van de in versneld tempo toegenomen omvang en gecompliceerdheid onzer samenleving niet alleen de overheidsdiensten maar ook het bedrijfsleven in al zijn geledingen steeds meer beslag is gaan leggen op de arbeid der intellectuelen. Zij zijn dus ambtenaren in ruime betekenis van het woord. Dit betekent dat hun inkomen niet in rechtstreeks verband staat tot de omvang hunner verrichtingen doch bepaald wordt door een vaste bezoldiging, waarvan de hoogte afhankelijk is van een samenstel van factoren waarop de functionarissen weinig invloed hebben uitgeoefend of hebben kunnen uitoefenen. In de maatschappelijke strijd, zo zegt Dr. P e n, is de positie der (ambtelijke) intellectuelen steeds zwak geweest, organisatorisch hebben zij zich nimmer doen gelden. Eer was voor hen een sterker prikkel dan materieel gewin. Van deze overigens lofwaardige levenshouding zijn zij echter in financieel opzicht de dupe geworden. Aan de waardevermindering van het geld zijn de lonen der handarbeiders ten volle aangepast en hun politieke exponenten zien nauwlettend toe dat door economische of andere overheidsmaatregelen de werknemers bij wijze van spreken geen haar wordt gekrenkt. Voor de intellectuelen staat echter niemand op de bres en de verhoging der salarissen is in de meeste gevallen verre ten achter gebleven bij de gedaalde koopkracht van de landsmunt. Met in-

achtneming van de na de bevrijding sterk verzwaarde belastingdruk, mag veilig worden aangenomen dat in dit tijdsgewricht de materiële positie van de intellectuele werker — in loondienst — een hoogst bescheidene is, die voor de zelfhandhaving van de intellectueel in verband met zijn levensstijl, hoge eisen aan soberheid stelt inzake het financieel beleid.

Tot zover in enkele lijnen het beeld dat in de praeadviezen werd ontworpen. Het dringt zich echter bij aandachtige lezing op dat daarin niet een scherpe scheiding is in acht genomen tussen de positie van het „dienstbare intellect” en die van de groepsgenoten, die zelfstandig hun kennis aan het publiek ter beschikking stellen. Het behoeft geen betoog dat de doelstellingen van het congres geen betrekking kunnen hebben op de (veel gunstiger) materiële omstandigheden die aan het vrije beroep verbonden zijn. En dan moet aanstonds worden vastgesteld dat er een opvallend contrast bestaat tussen het levensniveau der vrije beoefenaren en dat van hun maatschappelijk gelijken, werkzaam in ambtelijk verband. De eersten hebben zich tevens voor de waardevermindering van het geld compensaties verschaft door het vaststellen van hogere vergoedingen voor hun diensten. Dat daarnaast het ondernemers-risico in de vorm van kapitaalsinvestering en andere uitgaven recht geeft op een overeenkomstige tegenwaarde bij professioneel slagen moge eveneens voetstoots worden aanvaard.

Er doet zich echter de tragische omstandigheid voor dat een beroep van de ambtelijke intellectueel op de diensten van zijn zelfstandig gevestigde maatschappelijke groepsgenoot, hem al spoedig voor financiële consequenties kan plaatsens, die met zijn beperkte draagkracht kwalijk verenigbaar blijken en hem nog verder terugdringen achter de enge grenzen waarbinnen hij gedoemd is zijn materiële bestaan te slijten.

Tenzij men van mening mocht zijn dat ook de intellectueel dan maar het fysieke en overige heil van zijn gezin moet zoeken bij de voor de massa bestemde sociale voorzieningsvormen met derzelfver onvermijdelijke beperkingen en verwaarlozing van de individualiteit. De veronderstelling alleen al is beschamend.

B.